

Огидний шоумен: зліт вагнерівця Євгена Пригожина Його створив Путін. Чи може Пригожин стати наступним президентом Росії?



Якось у 2017 році біля штаб-квартири приватної воєнної компанії “Вагнер Груп” у Санкт-Петербурзі зупинився броньований чорний BMW. Усередині будівлі запанувала тиша: поширилися чутки про те, що прибув відповідальний керівник компанії Євген Пригожин. В одному з конференц-залів відбувалася нарада, куди несподівано зайшов Пригожин. Він вирізнявся високим зростом і міцною статурою. На вигляд чоловікові було років 50, його оточували охоронці. Але багато хто з його працівників ніколи не зустрічався з ним. Пригожин тримався настільки непомітно, що молодший керівник, який був присутній на зустрічі того дня, не впізнав його. За словами колишнього працівника, який був свідком цієї сцени, молодий чоловік підвівся, щоб представитися. Пригожин просто дивився на нього. Потім взяв чоловіка за рукав піджака, вивів його в коридор і сильно вдарив в обличчя.

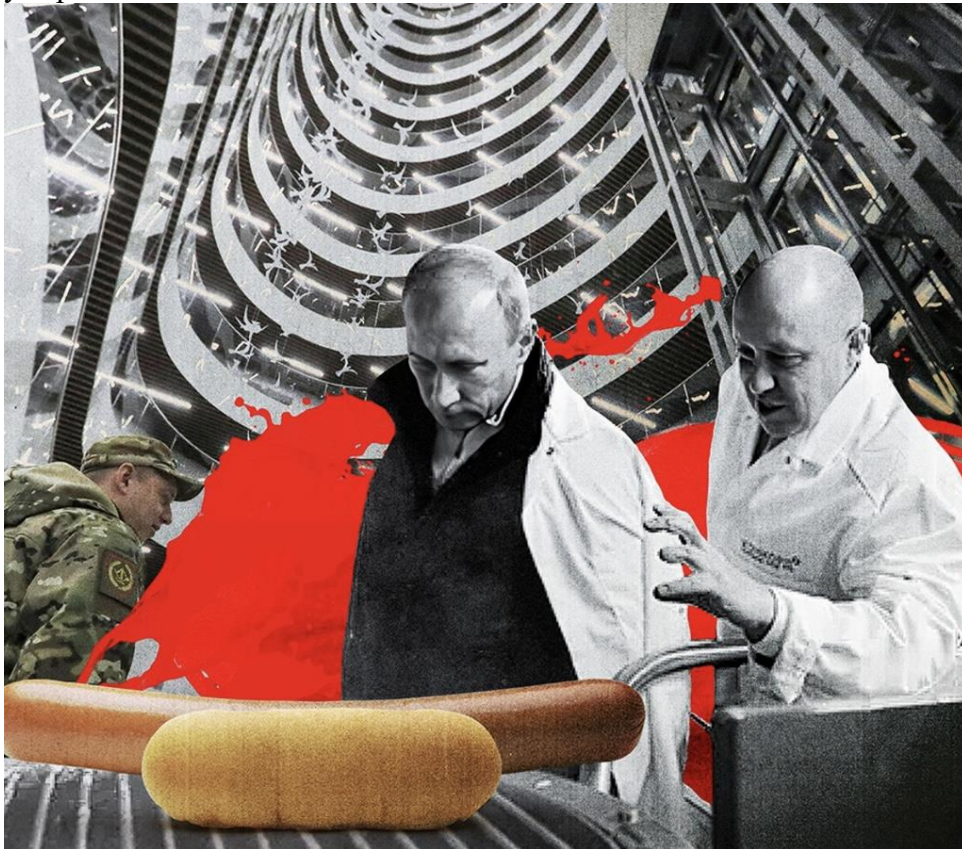
“Група Вагнера” – приватна військова компанія (ПВК), і в країні, де такі організації вважалися незаконними, вона офіційно не існувала. Сьогодні Пригожина знають майже всі росіяни. “Група Вагнера” стала найвідомішим у світі угрупованням найманців, а її лідер, більше ніж будь-який генерал, є обличчям війни в Україні, розпочатої Росією. Пригожин публікує потік бойових комюніке в Telegram і в російському еквіваленті Facebook “ВКонтакте”. Він протистоїть військовому істеблішменту, є потужним політичним гравцем, частково завдяки величезній кількості прихильників, яких створив у соціальних мережах.

Попри сумну славу Пригожина, його роль у силових структурах Кремля залишається незрозумілою – можливо, це подобається Владіміру Путіну. Невизначеність щодо місця “Вагнера” в командній вертикалі дає владі змогу заперечувати військові злочини цієї групи в Україні, які вона скоїла. Деякі молоді росіяни вважають Пригожина героєм, зрадженим корупцією і некомпетентністю склеротичного військового істеблішменту. Інші вважають його гангстером, якому пощастило, або інструментом спецслужб, від якого можуть відмовитися, коли його мета буде виконана. Дехто вважає, що він може узурпувати владу Путіна. Сам Пригожин небагатослівний щодо майбутніх амбіцій, але скидається на те, що він буде важливим гравцем у майбутньому своєї країни – якщо виживе після ножів та отрут своїх ворогів серед російської еліти. Щоб зрозуміти, що ця

мінлива фігура може робити далі, варто зазирнути в його минуле.

Євген Вікторович Пригожин народився в 1961 році й отримав хороший старт у житті, наскільки це було можливо в Советському Союзі. Він навчався у 62-й спортивній школі-інтернаті в Ленінграді – на той час це був відомий заклад, який регулярно випускав олімпійських спортсменів. Згідно з документом, який, як стверджують хакери, вони викрали у адвокатів Пригожина, він міг стати професійним лижником, якби не серйозна травма.

Натомість, Пригожин залишив свій перший слід в історії як злочинець. 1979 року вісімнадцятилітній Пригожин був засуджений до двох років умовно за крадіжку. Ще перебуваючи на випробувальному терміні, він скоїв низку квартирних крадіжок. У лютому 1980 року Пригожин зі спільником вдерся до квартири і викрав вазу, серветницю та шість фужерів.



Дрібні порушення призводили до більш брутальних. Одного вечора Пригожин з приятелями вкрали 250 рублів у чоловіка, якого заманили в темний провулок. Згідно свідчень одного з членів банди, Пригожин помітив молоду жінку в "красивому" пальто. Вони пішли за нею на вулицю, і один з нападників попросив у жінки сигарету. Коли вона відкрила сумочку, Пригожин схопив її ззаду за шию і почав душити. Жертва намагалася кричати, але він стиснув її сильніше. Жінка втратила свідомість і впала на землю. Один з грабіжників забрав у неї туфлі; Пригожин зірвав з золоті сережки. Суд ув'язнив його на 13 років.

Советські в'язниці були безжальними місцями покарання. Лаура П'яченціні, кримінолог, яка жила серед ув'язнених, коли країна відкрилася після падіння комунізму, каже, що система була присвячена "невпинному прагненню до вкрай жорстокого, огидного,

глибоко нелюдського насильства". Повсякденним життям ув'язнених керували "вори в законі" – злодії, які дотримувалися певного кодексу.

У "ворів" були суворі правила і власне почуття честі, хоч і дещо збочене. П'яченціні підозрює, що вони могли зневажати Пригожина за те, що він напав на жінку, і через це погано з ним поводитися. А ще такі "високопоставлені" злочинці керували економікою в'язниці. Час, проведений Пригожиним у в'язниці, дав йому необхідні навички, аби процвітати на волі в новій Росії, яка лише народжувалася.

Він вийшов на волю 1990 році, коли йому було близько 30-ти. Пригожин розповідає, що його новий старт розпочався з продажу хот-догів у Санкт-Петербурзі. "Ми робили гірчицю в моїй квартирі на кухні. Моя мама рахувала виручку. Я заробляв 1000 доларів на місяць. Це були гори рублів, що мамі було важко їх порахувати", - згодом розповідав Пригожин в інтерв'ю газеті. Він швидко відмовився від фаст-фуду на користь гастрономії. Один з його ресторанів був розташований у підвалах історичної митниці, і ним керував рум'яний метрдотель з бакенбардами. Інший – на переобладнаному річковому катері, що колись був плавучою дискотекою.

За словами Пригожина, його успіх прийшов завдяки наполегливій праці. Але інші вважають, що він не розкриває всієї правди. Михайло Ходорковський, колишній олігарх, ув'язнений Путіним у 2005 році, стверджує, що організована злочинність і ресторанний бізнес у Санкт-Петербурзі були пов'язані між собою. Два партнери Пригожина по ресторанному бізнесу володіли казино, і важко уявити, що в цьому середовищі він не зіткнувся з мафією: тодішній Санкт-Петербург, за словами Ходорковського, був схожий на "російське Чикаго". Люди з кола Пригожина пам'ятають день, коли заступник мера, відповідальний і за казино, обідав в одному з його ресторанів. Відвідувача звали Владімір Путін.



Прихід Путіна до влади й поніс Пригожина у цьому вирі. Після того, як 2000 року Путін

став президентом, Пригожин став найкращим постачальником послуг на великих державних заходах, за що отримав прізвисько "шеф-кухар Путіна". Ця роль забезпечила йому близькість до найвпливовішої людини в країні, не кажучи вже про різних світових лідерів. Фотографи зафіксували його, коли Пригожин під час обіду був біля Путіна й кружляв поруч президента Джорджа Буша.

Кендіс Рондо, яка жила в Санкт-Петербурзі в 1990-х роках і зараз є експертом з «Вагнера», стверджує: в ролі ресторатора Пригожина не було нічого тривіального. Путін, який на той час був політичним новачком, використовував розкішні банкетні, щоб справити враження на своїх колег з інших держав. Це було нелегким завданням для Пригожина. Йому доводилося боротися з дефіцитом продуктів харчування та репутацією Росії як країни з жахливою кухнею. Він створював вишукані меню з традиційних інгредієнтів. Коли Буш був у місті, Пригожин подавав астраханські помідори з бальзамічним оцтом, раків з агрусовим мармеладом і смажену корюшку з ріпою та молодими кабачками (Буш їв стейк).

Вміння організовувати такі великі заходи для уряду зробило Пригожина безцінним. Яскравість його виступів іноді межувала з сатирою. Згідно з витоками електронних листів, на вечері з нагоди дня народження голови президентської адміністрації Сергія Іванова гостям запропонували "м'ясо сомалійського страуса, крокодила, сірої акули й піраньї". (Путін їв стейк).

Його посада вимагала великої довіри. У Росії існує давня традиція політичних отруєнь. Колишній офіцер американської розвідки сказав мені, що роль офіційного шеф-кухаря в Кремлі важливіша, ніж будь-де на Заході: "Ви справді маєте довіряти своєму особистому шеф-кухареві. Це дуже важливо". Путін знав це краще за всіх – його дід був особистим кухарем Сталіна.

За словами Рондо, експерта "Вагнера", ті, хто надає побутові послуги лідеру та його найближчому оточенню, можуть зайти дуже далеко в авторитарних системах. "Водії петербурзьких багатіїв і можновладців, дворецькі, покоївки, кухарі теж "піднялися". Сьогодні вони є королівськими придворними путінської Росії". Пригожин заробив контракти на постачання їжі до шкіл, в'язниць та всієї російської армії. Це принесло йому статки. Але, що ще важливіше, він зберіг довіру Путіна.

Дуже мало членів "Групи Вагнера" спілкуються зі ЗМІ. Єдиним, хто виявив бажання, був Марат Габідуллін, сивий ветеран, який каже, що залишив свою посаду в офіційних збройних силах Росії в 1993 році. (Не було можливості перевірити всі деталі його розповіді, але вона узгоджується з наявними фактами). Габідуллін заявляє, що після звільнення з десантних військ йому було важко пристосуватися до цивільного життя. Він намагався працювати охоронцем, але застрелив сибірського бандита, за що був засуджений до трьох років ув'язнення. Старий армійський приятель розповів йому про групу Вагнера, і він записався. Спочатку він служив в Україні, де в 2014 році спалахнув конфлікт, а потім у Сирії, де Росія підтримувала режим Башара аль-Асада.



Габідуллін розповідає, що у 2016 році він брав участь у перестрілці з групою джихадистів поблизу Пальміри в Сирії. Він не чув вибуху, який підкинув його в повітря. Усе перед очима розпливлося, єдиним відчуттям був біль від десятків осколків, що роздирали його плоть. Два місяці провів у лікарні в комі. Коли прийшов до тями, хтось простягнув йому телефон. Це був Євген Вікторович. За словами Габідулліна, "ніби зателефонував сам Бог". Пригожин сказав йому, що «Вагнер Груп» оплатить будь-яке лікування, яке йому знадобиться. Він пообіцяв Габідулліну медаль і зручну офісну роботу. Сам Пригожин ніколи не носив військової форми (окрім тюремної роби), але вважав своїх бойовиків товаришами.

Як саме Пригожин пройшов шлях від шеф-кухаря до чогось схожого на воєначальника, залишається незрозумілим. Габідуллін розповідає, що на початку своєї діяльності "Група Вагнера" була відома просто як компанія, що відправляла найманих солдатів по всьому світу – від Криму до Сирії, від Лівії до Конго. У Сирії вони тренували місцевих найманців і служили ударними силами для режиму Башара аль-Асада. У Лівії воювали на боці повстанців, яких підтримувала Росія. У Центральноафриканській Республіці "інструктори Вагнера" підтримували уряд під час громадянської війни в країні.

У 2014 і 2015 роках найманці з угруповання служили в Україні як "солдати-привиди" – військовослужбовці у формі без розпізнавальних знаків. Вони здійснювали рейди на територію, підконтрольну ЗСУ, виконували диверсійні завдання і брали "заручників". Їхнім завданням було об'єднати конкуруючі озброєні сепаратистські угруповання під одним командуванням. Пізніше з'явилися чутки, що "Група Вагнера" організувала смерть кількох командирів сепаратистів, які мали необережність створювати проблеми.

Після одужання Габідуллін приєднався до штабу Пригожина як його особистий помічник. Ця робота дала Габідулліну можливість бачити організацію зсередини. Тогочасні ЗМІ

припускали, що дохід "Групи Вагнера" надходив від контролю над сирійськими нафтовими свердловинами й нафтопереробними заводами. Але Габідуллін зневажливо ставиться до такого пояснення: сирійська нафтова промисловість "іржавіла", перебуваючи в "стані колапсу". Наскільки він може судити, "Група Вагнера" не заробляла грошей, а Пригожин ніколи не платив податків. Натомість, за словами Габідулліна, держава перераховувала кошти для оплати операцій, які були потрібні Кремлю.

У 2017 році, в розпал розгортання "Вагнера" в Сирії, Габідуллін підрахував, що група витратила \$175 млн, включаючи \$25 млн на виплату пенсій сім'ям загиблих найманців. Пригожин зміг придбати танки, бронемашини, ракетні установки і стрілецьку зброю.

Хоча дехто вважає Пригожина просто креатурою Кремля, він, схоже, мав певну свободу дій, щоб діяти за власною ініціативою. За словами Габідулліна, у лютому 2018 року Пригожин прийняв "одноосібне рішення" відправити своїх людей захоплювати нафтові свердловини на території, контрольованій курдами. Пригожин не знав, що в цьому районі діяв американські спеспризначенці, що стало великим промахом розвідки. Коли американці побачили, що найманці наближаються, вони зателефонували на гарячу лінію до російського міністерства оборони, бажаючи переконатися, що вони не збираються розпочати світову війну, якщо ті відіб'ють атаку. Росіяни запевнили американців, що в цьому районі у них нікого немає. Американці розбомбили солдатів Вагнера. За оцінками Габідулліна, тоді загинуло понад 100 осіб.

Версії щодо того, як було допущено таку невдачу, відрізняються. Одні кажуть, що Пригожин отримав дозвіл на рейд од Кремля, але міністерство оборони вирішило дезавувати його. Габідуллін каже, що є простіше пояснення. Російський генерал, який відповів на дзвінок, мав наказ "не втручатися" у справи Вагнера, і просто виконував ці інструкції дослівно.

У лютому 2022 року Росія вторглася в Україну. Спочатку здавалося, що "Група Вагнера" не відігравала жодної ролі у "спеціальній військовій операції", як Кремль назвав вторгнення. Справді було дивно, чому перевірені в боях найманці Пригожина були відсутні там у перші дні війни. Тому навіть почали циркулювати теорії, чому їх там не було. За словами колишнього олігарха Ходорковського, на початку вторгнення Путін наказав "Групі Вагнера" вбити президента України Володимира Зеленського. Зараз Ходорковський є опозиційним діячем і збирає розвідувальну інформацію про путінський режим зі своєї бази в Лондоні. Він каже, що конкуренти Пригожина в силових структурах попередили українців, і начебто операція закінчилася настільки безславно, що Пригожин потрапив у немилість. (Ходорковський не говорить, звідки йому про це відомо).

Якою б не була причина їхньої відсутності на полі бою на початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, бійців "Групи Вагнера" почали помічати на фронті через кілька місяців, після того, як Україна почала чинити запекліший, ніж очікувалося, опір.

Роль "Групи Вагнера" прояснилася у вересні 2022 року, коли у Твіттері з'явилося дивовижне відео. На ньому Пригожин на тюремному подвір'ї вербує новобранців. Сотні чоловіків стоять навколо нього, а він каже їм, що "Бог і Аллах можуть вивести вас звідси в труні. Я можу вивести вас звідси живими". Все, що треба було їм зробити, це боротися на боці "Групи Вагнера" в Україні. Пригожин дав обіцянку, перед якою багато хто не зміг встояти: "Ви не повернетесь до в'язниці за жодних обставин". Він дав їм п'ять хвилин, аби вирішити: приймати його пропозицію, чи ні.



До цього моменту Пригожин судився з журналістами, які припускали, що він мав якісь стосунки з “Групою Вагнера”. Тепер же він говорив про це відкрито. За деякий час не минало й дня без якихось заяв Пригожина або відео в соціальних мережах, де він часто був у повному бойовому спорядженні біля лінії фронту. Пригожин відкрив нову штаб-квартиру в Санкт-Петербурзі з блискучою скляною вежею. Над дверима величезними літерами бовванів напис "ЧВК Вагнер Груп". Ненаситний попит на тіла на передовій, здавалося, робив його недоторканим. Пригожин був саме тим “продавцем”, який був потрібен Кремлю. (Він нарешті зізнався, що заснував групу інтернет-тролів, які намагалися втрутитися в американські вибори в 2016 році – ще одне твердження, яке раніше заперечував).

Однак ув'язненим, які підписалися на участь у війні, дали попередження: "Тих, хто прибуває на фронт і в перший же день заявляє, що це не місце для них, ми позначаємо як дезертирів і страчуємо шляхом розстрілу". “Вагнер” опублікував відео колишнього ув'язненого Євгена Нужина, звільненого від 24-річного ув'язнення за вбивство, щоб воювати в Україні. Він дезертирував, але був схоплений. На відео можна побачити Нужина в темному підвалі. Його голова примотана скотчем до цегляної стіни, а потім йому розбивають мозок кувалдою – метод страти, який став візитною картою “Вагнера”. Пригожин назвав відео "чудовою режисерською роботою". Він відвідав підрозділ "Вагнера", щоб подарувати їм кувалду з вигравіруваним написом "За вбивство кроликів", тобто тих, хто втік від бою.

Британське міністерство оборони стверджує, що колись в Україні було близько 50 000 вагнерівців, де четверо з п'яти – колишні в'язні. Пригожин був сповнений рішучості здобути славу лише для “Вагнера”. У січні він оголосив, що його "музиканти" захопили місто Соледар на сході України. "Хочу підкреслити, що в штурмі Соледара не брали участь жодні інші підрозділи, окрім бійців "Вагнера"”. (Це неправда, там воювала й

російська армія).

Потім Пригожин рушив далі на схід, до Бахмута, який, як він стверджував, "Вагнер" захопить самотужки. За словами Ходорковського, і міністр оборони Шойгу, і начальник генерального штабу Валерій Герасимов розглядають людей Пригожина як гарматне м'ясо, чия робота полягає в розмінуванні мінних полів і виявленні позицій противника шляхом ведення вогню. Ходорковський заявляє, що Пригожин хотів, аби важка артилерія розчистила шлях для його людей, як це робили б регулярні частини, але російське оборонне відомство не захотіло витратити свої обмежені запаси снарядів, полегшуючи завдання найманцям.

Бахмут не впав. Пригожин залишився лютувати проти "нероб" в тилу, які їдять "із золотих тарілок", поки його людей відправляли додому в трунах. Російське державне телебачення, яке раніше вихваляло Пригожина, 2023 року майже не приділяло йому уваги, що свідчить про те, що його вороги в політичному істеблїшменті взяли гору.

Але його колишній працівник Габідуллін каже, що Пригожин є найкреативнішим тоді, коли загнаний у кут. "Він складна людина. Помилково вважати його якимось тупим злочинцем... Він дуже розумний і дуже небезпечний".



Наприкінці травня Пригожин заявив, що захопив Бахмут ціною 20 000 життів вагнерівців. Він дав телевізійне інтерв'ю, нападаючи на Шойгу, міністра закордонних справ Сергія Лаврова та інших представників "еліти" за те, що вони відправляють своїх чад за кордон, в той час як прості росіяни відправляють своїх дітей на фронт. Він мало не плюнув у камеру: "Ви сучі діти. Візьміть своїх нащадків і відправте їх на війну".

У Москві точаться розмови про політичні амбіції Пригожина. Він зарекомендував себе як шоумен, провокатор і дотепник, хоча й дещо грубуватий. Коли Європарламент

розкритикував “Групу Вагнера”, Пригожин надіслав їм скрипковий футляр, натякаючи на свій "оркестр". Всередині була кувалда, забризкана червоною фарбою – чи, може, кров’ю? Він навіть заявляє, що збирається балотуватися в президенти України.

"Президент Росії відповідає за все, за всі помилки, за всі невдачі", - каже Габідулін. Натомість, на його думку, Пригожин хотів би зайняти місце ліцензованого критика режиму, яке залишилося після смерті минулого року ультранаціоналістичного політика Володимира Жириновського. "Це дуже зручне місце. Йому не доводиться мати справу з жодними проблемами, але він може говорити відкрито... заробляючи гроші на своєму статусі".

Фіона Гілл, колишня чиновниця, відповідальна за російську політику в Раді національної безпеки США, також схиляється до думки, що Путіну політично вигідно мати опозицію з правого боку: у порівнянні з нею Пригожин виглядає розумним. Гілл вважає, що цей розрахунок стоїть за нещодавньою низкою статей у російській пресі, в яких мовиться про можливість президентства Пригожина. Він, за словами Гілл, "безумовно, досягнув досконалості в пихатості" й може легко зіграти роль страшилки, яку грав Жириновський. Гілл має власний інтригуючий погляд на динаміку влади між Путіним та його шеф-кухарем-в'язнем: вона вважає, що одна з причин, чому президент тримає Пригожина так близько, полягає в тому, щоб за асоціацією виглядати жорстким – імідж, якого він дуже прагне. Коли Гілл досліджувала біографію Путіна, вона почала підозрювати, що всі історії, які складають життєпис російського лідера – забіякуватий хлопець, який бився у дворі свого ленінградського будинку; його оцінка особистості в КГБ, в якій говорилося, що він страждає від "зниженого почуття небезпеки", - походять від самого Путіна.

"Іноді я дивуюся, наскільки Путін насправді жорсткий, - каже вона. - Він сам не випромінює цього. Сидячи поруч з ним відчуваєш його Фізичне напруження, але він не є заляканим".

Можливо, Пригожин підозрює, що його бос не такий могутній, як вдає. Можливо, припускає Гілл, він дивиться на Путіна й запитує себе: "Чому не я?"

Пол ВУД

Ілюстрації: Мішель Томпсон

<https://www.economist.com/1843/2023/06/12/abominable-showman-the-rise-of-wagners-yevgeny-prigozhin>

12 червня 2023 року

*Переклад з англійської
Вікторії О. Романчук («Універсум»)*